3.1. 2022 m. ESTT prejudiciniai sprendimai pagal Lietuvos teismų perduotus klausimus

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Tarptautinės ir ES teisės institutas
Doc. dr. Loreta Šaltinytė
E. paštas: losal@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-22-01-18

Santrauka. Šiame straipsnyje *yra analizuojamos 2022 m. ESTT išnagrinėtos lietuviškos bylos, kurias prejudiciniam sprendimui pagal SESV 267 str. perdavė Lietuvos teismai. Septynis iš šių prašymų perdavė Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, po vieną – Lietuvos Aukščiausiasis teismas, Vilniaus apygardos administracinis teismas ir Mokestinių ginčų komisija.*

Dvi reikšmingiausios 2022 m. bylos buvo susijusios su asmens pagrindinių teisių apsauga. Tai, pirma, ESTT Didžiosios kolegijos išnagrinėta byla prieš Vyriausiąją tarnybinės etikos komisiją dėl viešųjų ir privačių interesų deklaracijų duomenų viešinimo ir, antra, prieglobsčio prašytojo byla dėl jo sulaikymo teisėtumo. Abiem atvejais ESTT konstatavo, kad Lietuvos teisinis reglamentavimas buvo nesuderinamas su ES teise. Ne mažiau svarbi yra ir Baltic Master byla, kurią LVAT perdavė ESTT prejudiciniam sprendimui atnaujinęs procesą byloje po to, kai EŽTT konstatavo, kad Lietuvos Respublika pažeidė įmonės *teisę į teisingą teismą, LVAT tinkamai nemotyvavus savo atsisakymo kreiptis į ESTT dėl prejudicinio sprendimo. Nepaisant įmonei palankaus ES teisės išaiškinimo, LVAT nusprendė nekeisti bylos galutinio rezultato, savo sprendimą pagrindęs kita teisės norma.*

*Straipsnio tikslas – taikant aprašomąjį ir bylų analizės metodus įvertinti, kokias Lietuvos teis*ės tobulinimo kryptis *2022 m. identifikavo ESTT.*

Reikšminiai žodžiai: *Lietuvos teismų prašymai priimti prejudicinius sprendimus, SESV 267 str., ES pagrindinių teisių chartija, asmens duomenų apsauga, viešųjų ir privačių interesų deklaracijos viešinimas, teisė į prieglobstį, prieglobsčio prašytojų sulaikymo pagrindai, teisė į PVM atskaitą, prekiautojo sąvoka, sandorio vertės metodo netaikymo pagrindai.*

Įvadas

Lietuvos teismų prašymu 2022 m. ES Teisingumo Teismas (toliau – ESTT) priėmė 10 prejudicinių sprendimų pagal Sutarties dėl ES veikimo (toliau – SESV) 267 str. Net septyni iš jų buvo priimti to paprašius Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui (toliau – LVAT), po vieną prašymą perdavė Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT), Vilniaus apygardos administracinis teismas (toliau – VAAT) ir Mokestinių ginčų komisija.

Trijuose iš jų ESTT tikslino, kaip reikėtų aiškinti PVM direktyvą[1], dvejuose – muitų kodeksą[2], vienoje byloje LAT prašymu aiškinta vartotojų teisių apsaugos direktyvoje vartojama pre-

1 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2022 m. spalio 6 d. sprendimas byloje *UAB Vittamed Technologijos prieš Valstybinę mokesčių inspekciją,* C-293/21, EU:C:2022:763; 2022 m. rugsėjo 15 d. sprendimas byloje *HA.EN v. LR finansų ministerija,* C-227/21, EU:C:2022: 687; 2022 m. birželio 30 d. sprendimas byloje *ARVI ir CO prieš Valstybinę mokesčių inspekciją prie LR Vyriausybės*, C-56/21, EU:C:2022:509.

2 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2022 m. balandžio 7 d. sprendimas byloje *UB prieš Kauno teritorinė muitinė,* C-489/20, EU:C:2022:277; 2022 m. birželio 9 d. sprendimas byloje *Baltic Master prieš Muitinės departamentą prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos*, C-599/20, EU:C:2022:457.

kiautojo sąvoka[3]. Vienas sprendimas priimtas dėl maisto gaminių saugos[4], vienas – dėl galimybės riboti prekybą ne maisto gaminiu, kuris gali būti panašus į valgomą produktą[5].

Atsižvelgiant į išnagrinėtų bylų problematiką, pirmojoje straipsnio dalyje analizuojami aštuoniose bylose iškilę ES teisės aiškinimo ir taikymo klausimai. Šios dalies pirmame poskyryje aptariami ESTT išaiškinimai dėl muitų kodekso, antrajame – bylos dėl įmonių teisės į pridėtinės vertės mokesčio (toliau – PVM) atskaitą. Trečiajame poskyryje aptariami ESTT išaiškinimai dėl vartotojų apsaugos ir gaminių saugos direktyvų aiškinimo.

Antroji ir trečioji straipsnio dalys skirtos aptarti dvejoms byloms, kuriose kelti klausimai dėl priemonių, ribojančių pagrindinių teisių apsaugą, suderinamumo su ES teise. Vienoje iš jų Vilniaus apygardos administraciniam teismui kilo klausimų dėl Viešųjų ir privačių interesų deklaravimo įstatymo nuostatos suderinamumo su ES asmens duomenų apsaugos teisės aktais[6]. Antroji buvo dėl užsieniečių teisinės padėties įstatymo pakeitimų, padarytų po vadinamosios hibridinės Baltarusijos atakos prieš Lietuvą, Latviją ir Lenkiją. Šioje byloje keltas klausimas, ar Lietuvos teisės aktais nebuvo nederamai ribojama ES Pagrindinių teisių chartijoje įtvirtinta teisė į prieglobstį[7]. Abiem atvejais ESTT sutiko, kad nacionalinių teismų abejonės dėl Lietuvoje galiojusio teisinio reglamentavimo adekvatumo pagrindinių teisių apsaugos požiūriu buvo pagrįstos. Kadangi atsižvelgiant į šiuos du sprendimus bus būtina keisti Lietuvos teisės aktus, juos tikslinga aptarti kiek plačiau. Tad antrojoje dalyje detaliai išanalizuotas ESTT Didžiosios kolegijos sprendimas VTEK byloje, o trečiojoje dalyje – sprendimas dėl prieglobsčio prašytojų teises apribojusio įstatymo atitikimo ES teisei.

3.1.1. Muitų kodekso, PVM direktyvos ir vartotojų direktyvos aiškinimo klausimai

3.1.1.1. Muitų kodekso aiškinimo klausimai: *Baltic Master* bylos atomazga[8] ir skolos muitinei išnykimo sąlygos

Dar 2019 m. Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) *Baltic Master* byloje pripažino, kad Lietuvos Respublika pažeidė įmonės teisę į teisingą teismą pagal EŽTK 6 str., nes LVAT deramai nemotyvavo atsisakymo kreiptis į ESTT[9]. Dėl to LVAT atnaujino procesą byloje ir pagaliau perdavė ESTT prejudiciniam sprendimui nagrinėti du klausimus, į kuriuos ESTT atsakė 2022 m.

3 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2022 m. vasario 24 d. sprendimas byloje *UAB „Tiketa" prieš MŠ*, C-536/20, EU:C:2022:112; Direktyva 2011/83/ES dėl vartotojų teisių, OL L 304, 2011 11 22, p. 64–88, 2 str. 2 d. prekiautojas – kiekvienas valstybės ar privačiai valdomas fizinis arba juridinis asmuo, kuris veikia pagal sutartis, kurioms taikoma ši direktyva, siekdamas tikslų, susijusių su jo prekyba, verslu, amatu arba profesija, įskaitant kiekvieną kitą asmenį, veikiantį prekiautojo vardu arba jo naudai.

4 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2022 m. balandžio 28 d. sprendimas byloje *Romega prieš Valstybinę maisto ir veterinarijos tarnybą*, C-89/21, EU:C:2022:313.

5 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2022 m. birželio 2 d. sprendimas byloje *Get Fresh Cosmetics prieš Valstybinę vartotojų teisių apsaugos tarnybą*, C-122/21, EU:C:2022:421.

6 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2022 m. rugpjūčio 1 d. sprendimas byloje *OT prieš Vyriausiąją Tarnybinės etikos komisiją (VTEK)*, C-184/20, EU:C:2022:601.

7 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2022 m. birželio 30 d. sprendimas byloje *M.A. prieš Valstybės sienos apsaugos tarnybą*, C-72/22 PPU, EU:C:2022:505.

8 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2022 m. birželio 9 d. sprendimas byloje *UAB „Baltic Master" prieš Muitinės departamentą prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos,* C-599/20, EU:C:2022:457.

9 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2019 m. balandžio 16 d. sprendimas byloje *Baltic Master Ltd v. Lithuania*, pareiškimo Nr.55092/16.

Pagrindinėje byloje įmonė skundėsi dėl to, kad muitinė atsisakė iš Malaizijos importuotų prekių muitinę vertę nustatyti pagal sandorio vertės metodą, savo sprendimą grįsdama tuo, kad pardavėjas ir pirkėjas buvo tarpusavyje susiję. Apie tokią sąsają muitinė sprendė iš netiesioginių aplinkybių, kurios, kaip LVAT aiškino savo prašyme ESTT, paprastai būdingos, kai viena sandorio šalis kontroliuoja kitą arba jos abi yra kontroliuojamos trečiojo asmens[10]. Dėl šių aplinkybių muitinė nesutiko prekių vertės nustatyti pagal sandorio vertės metodą ir jas įvertino gerokai brangiau, atsižvelgusi į Prekių muitinio įvertinimo informacinės sistemos (PREMI) duomenų bazėje esančius duomenis apie kito importuotojo vieną kartą deklaruotas tokio paties pavadinimo ir to paties TARIC kodo, tos pačios kilmės šalies, tačiau neva nepanašias importuotas prekes. Su tokiu vertinimo metodu įmonė taip pat nesutiko, siekdama įrodyti, kad prekės turėjo būti lyginamos su panašiomis prekėmis, atsižvelgiant į visoje Bendrijoje, ne tik Lietuvoje, sukauptus duomenis. Ginčą nagrinėję Lietuvos teismai palaikė muitinės poziciją, o LVAT, konstatavęs, kad klausimas yra visiškai aiškus, nesikreipė dėl prejudicinio sprendimo į ESTT[11].

EŽTT konstatavus teisės į teisingą teismą pažeidimą, LVAT galiausiai kreipėsi į ESTT su prašymu atsakyti į du klausimus, t. y. pirma, ar aptariamu atveju pirkėją ir pardavėją galima laikyti susijusiais asmenimis net ir nesant oficialių duomenų, patvirtinančių šių asmenų verslo partnerystę ar kontrolę ir, antra, ar muitinė prekių vertė gali būti nustatinėjama remiantis vieninteliu PREMI duomenų bazėje esančiu atveju, kai deklaruotos nepanašios, tačiau tos pačios kilmės ir priskiriamų tai pačiai TARIC pozicijai prekių muitinės vertės prekės.

ESTT požiūriu, byloje nebuvo nurodyta pakankamai aplinkybių, kurios būtų deramai patvirtinusios muitinės sprendimą atsisakyti taikyti sandorio vertės metodą nustatant prekių muitinę vertę. Teismas pabrėžė, kad sąsajai tarp pirkėjo ir pardavėjo įrodyti gali pakakti ir faktinės vienos iš šalių kontrolės kitai, tačiau būtina nustatyti, kad abi šalys yra susijusios tokiu būdu, kad viena iš jų gali suvaržyti kitą ar jai vadovauti, arba kad joms tokią įtaką gali daryti trečiasis asmuo[12]. Tačiau generalinis advokatas akcentavo, kad LVAT kreipimesi įvardytos pirkėjo ir pardavėjo bendradarbiavimo aplinkybės liudijo ne tokią sąsają, o tik didelį verslo partnerių pasitikėjimą[13].

Tačiau toks įmonei palankus ESTT išaiškinimas jai laimėti bylos nepadėjo. Nors LVAT sutiko, kad susijusiais asmenimis įmonė ir importuotų prekių pardavėjas pripažinti nepagrįstai[14], jis pasirėmė Įgyvendinimo reglamento 181a str., kuriame įtvirtinta, kad muitinė neprivalo importuotų prekių muitinės vertės nustatyti remdamasi sandorio vertės metodu, jei ji nėra įtikinama, kad deklaruojamoji vertė atspindi sumokėtą arba mokėtiną bendrą sumą[15]. Dėl to LVAT

10 Kreipimesi dėl prejudicinio sprendimo LVAT įvardijo šias aplinkybes: i) pardavėją ir pareiškėją sieja ilgalaikiai komerciniai sandoriai; ii) prekės buvo tiekiamos nesudarius jokių pirkimo–pardavimo sutarčių, kuriose būtų aptartos pristatymo, apmokėjimo, prekių gražinimo ir kitos tokiems sandoriams būdingos sąlygos; iii) prekės buvo tiekiamos be išankstinio apmokėjimo ir nepaisant to, kad pareiškėja buvo daug skolinga pardavėjui už ankstesnius tiekimus; iv) nepaisant ypač didelės ginčo sandorių vertės, nenumatytos jokios įprastinėje komercinėje veikloje būdingos prievolių įvykdymo užtikrinimo ir rizikos mažinimo priemonės (išankstiniai mokėjimai, laidavimai, garantijos, delspinigiai ir kt.); v) nėra duomenų, leidžiančių teigti, kad pardavėjas apskritai būtų vykdęs kokią nors atsiskaitymų ir kitų įsipareigojimų vykdymo kontrolę; vi) nustatyta atvejų, kai pareiškėjos įmonėje dirbantys asmenys įgaliojimo pagrindu veikė pardavėjo vardu ir naudojosi jo spaudu.

11 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. kovo 22 d. nutartis byloje Nr. A-214-261/2016.

12 *Ibid.*, 54–56 punktai.

13 Generalinio advokato Nicholas Emiliou išvada byloje C599/20, EU:C:2022:46, 46–49 punktai, taip pat žr. *Baltic Master*, 42 punktas.

14 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2022 m. rugsėjo 28 d. sprendimas byloje Nr. A-926-968/2022, 37 ir 48 punktai.

15 *Ibid.*, 49 punktas. 1993 m. liepos 2 d. Komisijos reglamentas (EEB) Nr. 2454/93, išdėstantis Tarybos reglamento (EEB) Nr. 2913/92, nustatančio Bendrijos muitinės kodeksą, įgyvendinimo nuostatas, Oficialusis leidinys L 253, 11/10/1993 p. 0001 – 0766.

neįžvelgė pagrindo naikinti nutarties dalies, kuria palikti galioti ankstesni sprendimai netaikyti sandorio vertės metodo ginčo prekių muitinei vertei nustatyti.

Antrojoje 2022 m. išnagrinėtoje muitų kodekso aiškinimo byloje *UB prieš Kauno teritorinę muitinę* LVAT prašymu ESTT išaiškino, kad skola muitinei laikoma išnykusia ir tokiu atveju, jei neteisėtai įvežtos prekės yra priverstinai sustabdytos ir sulaikytos[16]. Klausimas LVAT iškilo dėl to, kad iki pakeitimo reglamento Nr. 2913/92 233 straipsnis aiškiai numatė, kad skola muitinei išnyksta, jei kontrabandinės prekės sulaikomos *jų neteisėto įvežimo metu*, tačiau šios aplinkybės po pakeitimo Sąjungos muitinės kodekso 124 str. 1 d. e punkte nebeliko. ESTT patvirtino, kad dėl tokio pakeitimo prekių sulaikymo momentas prarado reikšmę ir kad skola muitinei išnyksta net ir tais atvejais, kai sulaikomos jau įvežtos kontrabandinės prekės[17]. Kita vertus, kaip išaiškino ESTT, skolos muitinei išnykimas nedaro įtakos skolininko prievolei mokėti akcizus ir importo PVM[18].

3.1.2. PVM direktyvos aiškinimo klausimai

Visose trijose su PVM direktyvos aiškinimu susijusiose bylose perduoti klausimai buvo susiję su įmonių teise į PVM atskaitą. *Vittamed* byloje[19] ginčas kilo po to, kai vieninteliam įmonės akcininkui nusprendus likviduoti įmonę mokesčių inspekcija pareikalavo tikslinti pirkimo PVM atskaitą ir grąžinti į biudžetą PVM nuo įmonės ilgalaikiam turtui kurti įsigytų prekių ar paslaugų, nes likvidavus įmonę turtas nebus panaudotas PVM apmokestinamai veiklai vykdyti. Dėl to įmonei nurodyta papildomai sumokėti 87 987 Eur PVM, 230 427 Eur delspinigių ir 10 proc. mokėtino PVM baudą. ESTT patvirtino, kad asmuo privalo patikslinti pirkimo PVM atskaitą, jeigu tokiais pirkimais kurtas ilgalaikis turtas yra nepanaudotas ir likvidavus įmonę niekada nebus realizuotas. Tačiau jei toks turtas galėtų būti realizuotas, PVM tikslinti nereikia.

Antrojoje byloje *HA.EN prieš LR finansų ministeriją*[20] ginčas dėl PVM atskaitos kilo po to, kai UAB „HA.EN“, nekilnojamojo turto pardavėjo kreditorė, iš likviduojamos bendrovės po varžytinių įsigijo nebaigtą statyti pastatą, kuris buvo jai įkeistas hipoteka, ir dėl šio turto pamėgino atlikti PVM atskaitą. Mokesčių administratoriaus manymu, taip ji piktnaudžiavo teise, nes žinojo arba turėjo žinoti, kad pardavėja į biudžetą PVM nesumokės arba negalės sumokėti[21]. ESTT patvirtino LVAT požiūrį, kad aplinkybė, kad pirkėjas žino apie pardavėjo finansinius sunkumus, jo galimą nemokumą arba bankroto bylą ir tokių aplinkybių galimą poveikį sandoriui taikomo PVM sumokėjimui į valstybės biudžetą, savaime nepatvirtina, kad tokiu sandoriu buvo piktnaudžiauta. Tad jos mokesčių administratoriui nepakanka, kad būtų pateisintas atsisakymas suteikti teisę į PVM atskaitą[22]. LVAT padarė išvadą, kad nagrinėjamu atveju pareiškėjo teisė į pirkimo PVM atskaitą buvo nepagrįstai paneigta, todėl sprendimas panaikintas ir klausimas grąžintas spręsti iš naujo[23].

16 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2022 m. balandžio 7 d. sprendimas byloje *UB prieš Kauno teritorinę muitinę*, C-489/20, EU:C:2022:277.

17 Šis Muitų kodekso aiškinimo klausimas praktikoje jau buvo ne kartą iškilęs bylose, pasiekusiose teismus, kurių sprendimų skųsti nebuvo galimybės, tačiau tai pirmas kartas, kai klausimas buvo perduotas ESTT prejudiciniam sprendimui. Žr. Simona Drukteinienė ir Loreta Šaltinytė, „Lithuania“, *European Tort Law 2017* (Berlin/Boston: DeGruyter, 2018); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 2 d. sprendimas baudžiamojoje byloje Nr. 2K-171-696/2017, 10–21 punktai.

18 *“UB prieš Kauno teritorinę muitinę”, supra note* 1, 25 punktas.

19 *“UAB „Vittamed Technologijos“ prieš Valstybinę mokesčių inspekciją”*, *supra note,* 1.

20 *“HA.EN prieš LR finansų ministeriją”, supra note* 1.

21 *Ibid.*, 22 punktas.

22 *Ibid.* 41 punktas.

23 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2022 m. lapkričio 30 d. sprendimas byloje eA-958/968/2022.

Panašus klausimas iškilo ir *ARVI ir ko prieš Valstybinę mokesčių inspekciją byloje*[24], tik šiuo atveju buvo kalbama apie nekilnojamojo turto pardavėjo, o ne pirkėjo teisę atskaityti PVM nekilnojamajam turtui, kurio pirkėjas PVM mokėtoju buvo įregistruotas tik praėjus mėnesiui po sandorio sudarymo[25]. Mokestinių ginčų komisija suabejojo, ar PVM direktyvos tikslus ir esmę atitinka Lietuvoje pasirinktas apribojimas taikyti PVM tik tuo atveju, jei nekilnojamojo turto pirkėjas yra įregistruotas PVM mokėtojas. Vis dėlto, ESTT požiūriu, toks pasirinkimas nebuvo ydingas, nes leido užtikrinti teisinį saugumą[26]. Teismas taip pat sutiko, kad PVM įstatyme įtvirtinta taisyklė neprieštaravo ES teisėje įtvirtintiems mokesčių neutralumo, veiksmingumo ir proporcingumo principams.

ARVI byla reikšminga dar ir dėl to, kad dėl prejudicinio sprendimo joje kreipėsi Mokestinių ginčų komisija, kuri yra ikiteisminė ginčų nagrinėjimo institucija. Reikia turėti omenyje, kad pagal SESV 267 str. prejudicinių sprendimų gali prašyti tik teismas ar tribunolas, kuris atitinka ESTT kriterijus. 2010 m. ESTT jau buvo pripažinęs Mokestinių ginčų komisijos teisę tokius prašymus teikti[27], tačiau 2020 m. ESTT Didžioji kolegija atnaujino šiam klausimui taikomus kriterijus[28], tad nebuvo akivaizdu, ar Mokestinių ginčų komisija tokią teisę tebeturėjo. Tuo kiek suabejojo ir generalinė advokatė J. Kokott[29]. Nepaisant to, ESTT sutiko atsakyti į perduotus klausimus ir šiam aspektui visiškai neskyrė dėmesio. Tai reiškia, kad ESTT pripažįsta Mokestinių ginčų komisiją tinkama institucija kreiptis dėl prejudicinių sprendimų, o tai sutvirtina galimybę mokestinių ginčų atvejais greičiau gauti ESTT išaiškinimus byloje reikšmingais ES teisės taikymo ir aiškinimo klausimais.

3.1.3. Vartotojų apsauga ir gaminių sauga

Šioje dalyje aptarti prejudiciniai sprendimai trijose bylose. Pirmoji *Tiketa* byla kilo atšaukus renginį dėl vartotojo patirtos turtinės ir neturtinės žalos kompensacijos iš bilietų pardavėjo UAB „Tiketa“ ir renginio organizatoriaus „Baltic Music“. Apie tai, kad renginys neįvyks, vartotojas sužinojo iš užrašo prie įėjimo, jau atvykęs iš Kauno į renginio vietą Birštone. Teisminio proceso metu UAB „Tiketa“ laikėsi pozicijos, kad ji neturėjo pareigos grąžinti pinigų už neįvykusį renginį ir kompensuoti kitą vartotojo patirtą žalą, nes įsigytame biliete buvo nurodyta, kad ji veikia tik kaip platintojas ir „atsiskleidęs tarpininkas“, kad bilietai nekeičiami ir negrąžinami, o jeigu renginys atšaukiamas ar nukeliamas, už pinigų grąžinimą visiškai atsako renginio organizatorius, kuris buvo nurodytas biliete kartu su jo kontaktine informacija. Tad gavusi vartotojo pretenziją UAB „Tiketa“ vartotojui pasiūlė kreiptis į renginio organizatorių, kuris, deja, į vartotojo pretenziją išvis neatsakė. UAB „Tiketa“ teisinė pozicija žemesnės instancijos teismų visiškai neįtikino. Vis dėlto LAT priėmė kasacinį skundą ir paprašė, kad ESTT išaiškintų, kiek įsigytame biliete nurodyta informacija buvo reikšminga prekiautojo sąvokos taikymui.

ESTT patikslino, kad Vartotojų direktyvos 2011/83[30] 2 str. 2 p. įtvirtinta prekiautojo są-

24 *“ARVI ir Co prieš Valstybinę mokesčių inspekciją prie LR Vyriausybės”, supra note* 1.

25 Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymas, *Valstybės žinios*, 2002-04-05, Nr. 35-1271, 32 str.

26 *“ARVI ir Co prieš Valstybinę mokesčių inspekciją prie LR Vyriausybės”, supra note,* 1, 24 punktas.

27 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2010 m. spalio 21 d. sprendimas byloje *Nidera Handelscompagnie BV prieš Valstybinę mokesčių inspekciją prie LR finansų ministerijos,* C-385/09, EU:C:2010:627, 34–40 punktai.

28 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2020 m. sausio 21 d. sprendimas byloje *Banco de Santander,* C-274/14, EU:C:2020:17, 55 punktai.

29 Generalinės advokatės J. Kokott išvada byloje *„ARVI ir Co prieš Valstybinę mokesčių inspekciją prie LR Vyriausybės“*, C-56/21, EU:C:2022:223, 24–26 punktai.

30 Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2011/83/ES dėl vartotojų teisių, kuria iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 93/13/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/44/EB bei panaikinamos Tarybos direktyva 85/577/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 97/7/EB, OL L 304, 2011 11 22, p. 64–88.

voka nepriklauso nuo to, kaip vartotojams save pristato asmuo, atstovaujantis kitam prekiautojui, ir kaip šalys pasiskirsto tarpusavio atsakomybę santykiuose su vartotojais. Todėl aplinkybė, kad tarpininkas informuoja vartotoją apie tai, kad jis tik parduoda bilietus, neturi reikšmės jo kaip prekiautojo statusui[31]. Aiškindamas Direktyvos 8 str. įtvirtintą prekiautojo pareigą suteikti vartotojams Direktyvos 6 str. 1 d. įvardytą informaciją, kuri turi būti pateikiama aiškia ir suprantama kalba, ESTT konstatavo, kad prekiautojai gali tai padaryti tarpininko interneto puslapyje paskelbtose Paslaugų teikimo taisyklėse, su kuriomis vartotojas turi sutikti pažymėdamas tam skirtą varnelę. Ir nors toks sutarties patvirtinimo būdas negali pakeisti sutarties patvirtinimo patvarioje laikmenoje, jis gali būti sudėtinė nuotolinės prekybos sutarties ar ne prekybai skirtose patalpose sudarytos sutarties dalis[32].

Atsižvelgdamas į šį sprendimą LAT iš esmės patvirtino žemesnės instancijos teismų sprendimus, kuriais UAB „Tiketa“ buvo pripažinta solidariai atsakinga už vartotojo patirtą turtinę žalą, ir papildomai pripažino, kad solidari turi būti ir renginio organizatoriaus ir bilietų platintojo atsakomybė už dėl neįvykusio renginio patirtą neturtinę žalą[33].

Kitas dvi su vartotojų interesais susijusias gaminių saugos bylas prejudiciniam sprendimui perdavė LVAT. *Romega* byloje ESTT patvirtino, kad nesaugia galima laikyti ir tokią paukštieną, kurioje yra ne tik Reglamente Nr. 178/2022 aiškiai įvardytų salmonelių stereotipų[34]. LVAT išplėstinė kolegija nusprendė nekeisti žemesnės instancijos teismų sprendimų[35] net dviems iš penkių teisėjų pateikus atskirąsias nuomones.

Get Fresh Cosmetics byloje ESTT išaiškino, kad nors nereikia objektyvių ir pagrįstų duomenų siekiant įrodyti, kad vartotojai, o ypač vaikai, panašius į maisto produktus (byloje – keksiuko formos vonios druskos burbulus) painios su maisto produktais ir gali kilti pavojus, jeigu būtų įdėti į burną, čiulpiami ar ryjami, vis dėlto būtina konkrečiu atveju įvertinti, ar produktas atitinka direktyvos 87/257/EEB 1 str. 2 d. reikalavimus ir tai pagrįsti.[36] Atsižvelgdamas į ESTT išaiškinimus, LVAT panaikino Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos sprendimą, kuriuo penki įmonės „Get Fresh Cosmetics Limited“ gaminiai pripažinti pavojingais kaip klaidinantys vartotojus[37].

2. *VTEK* byla*:* viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymas reikalauja viešinti pernelyg daug asmens duomenų

Bene svarbiausias 2022 metų sprendimas lietuviškoje byloje – ES Teisingumo Teismo Didžiosios kolegijos sprendimas, priimtas pagal Vilniaus apygardos administracinio teismo prašymą išaiškinti jo nagrinėjamoje byloje dėl Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos sprendimo teisėtumo jam iškilusius ES teisės aktų taikymo klausimus dėl asmens duomenų apsaugos.

Pareiškėjas byloje – OT – buvo viešosios įstaigos, kuriai buvo suteiktas finansavimas iš ES struktūrinių fondų, direktorius. Nors pagal Viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymą tokie asmenys ir nebuvo laikomi viešaisiais asmenimis, jie privalėjo pateikti interesų deklaraciją,

31 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2022 m. vasario 24 d. sprendimas byloje *UAB „Tiketa“ v. M.Š*, C-536/20, EU:C:2022:112, 33–34 punktai.

32 *Ibid*.

33 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byla Nr. e3K-3-247-684/2022, „*UAB „Tiketa“ v. M.Š“, supra note,* 31.

34 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2022 m. balandžio 28 d. sprendimas byloje *UAB „Romega“ prieš Valstybinę maisto ir veterinarijos tarnybą*, C-89/21, EU:C:2022:313.

35 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2022 m. rugsėjo 28 d. sprendimas byloje Nr. eA-250-502/2022.

36 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2022 m. birželio 2 d. sprendimas byloje *UAB „Get Fresh Cosmetics“ prieš Valstybinę vartotojų teisių apsaugos tarnybą*, C-122/21, EU:C:2022:421.

37 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2022 m. gruodžio 7 d. sprendimas byloje Nr. eA-953-463/2022.

kurioje *inter alia* turėjo būti pateikiami duomenys apie pareiškėjo sutuoktinį arba sugyventinį, taip pat apie didesnės nei 3 000 Eurų vertės sandorius, sudarytus per pastaruosius 12 mėnesių. Kaip ir visos viešųjų ir privačių interesų derinimo deklaracijos, tokios deklaracijos turėjo būti viešinamos Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos svetainėje, pašalinus tik labai minimalų kiekį jose pateikiamų duomenų.

OT tokios deklaracijos nepateikė, nors jo vadovaujama viešoji įstaiga buvo gavusi struktūrinių fondų paramą. VTEK konstatavus, kad taip jis pažeidė Viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymą, OT kreipėsi į Vilniaus apygardos administracinį teismą.

Nagrinėjant šią bylą VAAT kilo abejonių dėl to, ar reikalavimas pateikti asmens duomenis, susijusius su deklaruojančiu asmeniu, jo sutuoktiniu, sugyventiniu ar partneriu ir vaikais, kurie būtų viešinami VTEK interneto svetainėje, yra suderinamas su asmens duomenų apsaugą reglamentuojančiais ES teisės aktais ir ES pagrindinių teisių chartijos 7 ir 8 str. VAAT perdavė du klausimus prejudiciniam sprendimui. Pirmu klausimu jis pasiteiravo, ar duomenų apsaugą reglamentuojantys ES teisės aktai draudžia reikalauti skelbti internete asmens duomenis, nurodytus privačių interesų deklaracijoje, kurią turi teikti kiekvienas viešųjų lėšų gaunančios įstaigos vadovas.

Antru klausimu VAAT paprašė įvertinti, ar valstybė gali teisėtai viešinti internetu neribotam asmenų ratui pareiškėjo partnerio / sutuoktinio / sugyventinio vardą, atsižvelgiant į tai, kad pagal šiuos duomenis galima nustatyti ir tokius asmens duomenis, kurie yra jautrūs ir dėl to netvarkytini, *inter alia* lytinę orientaciją.

Atsakydamas į pirmąjį klausimą, ESTT pirmiausia patvirtino, kad aptariamai situacijai yra taikomas asmens duomenų apsaugos reglamentavimas, nes kalbama apie viešinimą informacijos apie fizinius asmenis, identifikuojant juos vardu ir pavarde. Šio kvalifikavimo nepaveikia aplinkybė, kad informacija yra susijusi su asmens profesine veikla, o asmens duomenų paskelbimas interneto svetainėje laikytinas jų tvarkymu, tad VTEK yra duomenų valdytoja[38].

ESTT taip pat patvirtino, kad teisės į privataus gyvenimo apsaugą ir duomenų apsaugą gali būti ribojamos įstatymu, kai tai nekeičia pagrindinių teisių esmės ir atitinka proporcingumo principą, tad tokie ribojimai galimi tik jei yra būtini ir tikrai atitinka Sąjungos pripažintus bendrojo intereso tikslus arba jų reikia siekiant apsaugoti kitų asmenų teises ir laisves[39]. Jie negali viršyti to, kas yra griežtai būtina, o juos nustatantys teisės aktai turi numatyti aiškias ir tikslias taisykles, reglamentuojančias jų apimtis ir taikymą[40].

ESTT plačiau analizavo tik tai, ar pasirinktas teisės į privataus gyvenimo ir asmens duomenų apsaugą ribojimas buvo proporcingas siekiamam tikslui. Jis sutiko, kad privačių interesų deklaracijų viešinimas interneto svetainėje *neginčytinai* atitinka viešąjį interesą užtikrinti skaidrumą, nešališkumą ir kovą su korupcija[41], be to, kad tai yra tinkama priemonė įvardijamiems tikslams pasiekti, tačiau suabejojo, ar šia priemone neviršijama tai, kas būtina[42]. ESTT įvardijo, kad šiuo tikslu būtina tikrinti, ar tikslą užkirsti kelią interesų konfliktams ir korupcijai viešajame sektoriuje galima taip pat veiksmingai pasiekti kitomis priemonėmis, kurios mažiau ribotų viešąsias lėšas gaunančių įstaigų vadovų teisę į privataus gyvenimo ir asmens duomenų apsaugą[43], ir tai vertinti reikia atsižvelgiant į visas su atitinkama valstybe susijusias teisines ir faktines aplinkybes: kitas priemones, skirtas interesų konfliktams išvengti ir kovai su korupcija, tokių konfliktų

38 *„OT prieš Vyriausiąją Tarnybinės etikos komisiją“*, *supra note,* 6: 65 punktas.

39 *Ibid.*, 70 punktas.

40 *Ibid.*, ten pat, nuoroda į 2021 m. birželio 22 d. sprendimo *Latvijas Republikas Saeima (Baudos taškai)*, C-439/19, EU:C:2021:504, 105 punktas, ir jame nurodytą jurisprudenciją.

41 *Ibid.*, 75, 80 punktai.

42 *Ibid.*, 82 punktas.

43 *Ibid.*, 85 punktas.

ir korupcijos valstybės tarnyboje mastą, nagrinėjamos informacijos pobūdį, duomenis teikiančio asmens užimamas pareigas, viešojo administravimo įgaliojimų apimtį ir įgaliojimus gauti viešąsias lėšas ir priimti sprendimus dėl jų paskirstymo[44].

ESTT nuomone, šiuo atveju siekiant užkirsti kelią interesų konfliktams ir kovoti su korupcija būtų pakakę įtvirtinti struktūrinių fondų paramą gaunančių įmonių vadovų pareigą deklaruoti privačius interesus, suteikiant galimybę atitinkamoms institucijoms kontroliuoti tokių deklaracijų turinį[45]. Nors tam viešosios valdžios institucijai reikia papildomų žmogiškųjų išteklių, jų stoka nepateisina Chartijoje įtvirtintų pagrindinių teisių pažeidimų[46].

ESTT taip pat suabejojo, ar griežtai būtina viešai skelbti viešąsias lėšas gaunančių įstaigų vadovų ir kitų Viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymo 10 str. įvardytų kategorijų pareigūnų deklaracijas, atsižvelgdamas ir į Vyriausybės Teisme išsakytą poziciją, kad toks reikalavimas, taikytas iki 2020 m. sausio 1 d. asmenų grupei, kuriai priklausė ir pareiškėjas, buvo pernelyg griežtas[47].

Be to, ESTT pasigedo duomenų dėl to, ar prieš priimant įstatymo nuostatą buvo atliktas vertinimas, kad viešai skelbti tokius duomenis internete be jokių prieigos apribojimų yra griežtai būtina. ESTT taip pat pasigedo vertinimo, ar įstatymo tikslai nebūtų pasiekti apribojus asmenų, galinčių susipažinti su šiais duomenimis, skaičių. Galiausiai ESTT priminė, kad duomenų tvarkymo būtinumas turi būti vertinamas atsižvelgiant į ES duomenų apsaugos antriniuose teisės aktuose įtvirtintą duomenų kiekio mažinimo principą, pagal kurį asmens duomenys turi būti adekvatūs, susiję su tikslais, kuriais jie yra tvarkomi, ir renkamų duomenų kiekis negali viršyti to, kas būtina teisėtiems tikslams pasiekti[48].

ESTT leido suprasti, kad skirtingai nei nagrinėjamos bylos atveju Lietuvoje pasirinkta viešinimo taisyklė galėtų būti taikoma tik tiems duomenims, kurie griežtai būtini įvardytiems tikslams pasiekti. Šio kriterijaus netenkino nei duomenų apie sutuoktinį rinkimas, nei sisteminga informacijos apie deklaruojančio asmens sudarytus sandorius, kurių vertė didesnė nei 3 000 eurų, viešinimas[49].

Galiausiai ESTT priminė, kad bendrojo intereso tikslo turi būti siekiama deramai atsižvelgiant į ribojimo poveikį pagrindinėms teisėms, todėl jis toliau nustatinėjo, ar siekis užtikrinti viešąjį interesą tvarkant asmens duomenis yra proporcinga siekiamam tikslui priemonė. Vertinant šį poveikį reikia atsižvelgti į tvarkomų asmens duomenų pobūdį, ypač į jų jautrumą, taip pat paties duomenų tvarkymo pobūdį ir ypač į tai, kiek asmenų turi prieigą prie tokių duomenų, ir kokia yra prieigos prie tokių duomenų tvarka[50].

ESTT konstatavo, kad Lietuvoje taikomo tipo suvaržymų pobūdis laikytinas dideliu dėl šių priežasčių: internete viešai skelbiant deklaruojančio asmens sutuoktinio, sugyventinio ar partnerio, taip pat jam artimų ar kitų jam žinomų asmenų, dėl kurių gali kilti interesų konfliktas, asmenvardžių duomenis, taip pat nurodant sandorių, kurių vertė didesnė nei 3 000 eurų, dalyką gali būti atskleista informacija apie tam tikrus jautrius duomenų subjektų privataus gyvenimo aspektus, įskaitant, pavyzdžiui, jų lytinę orientaciją. Ribojimo poveikį dar stiprina asmens duomenų viešinimo kumuliacinis poveikis, nes jų visuma leidžia susidaryti itin išsamų duomenų subjektų privataus gyvenimo vaizdą, o duomenų prieinamumas visai plačiajai visuomenei gali sudaryti galimybes gauti informaciją apie deklaruojančio asmens ir jo šeimos narių turtinę, asmeninę

44 *OT prieš Vyriausiąją Tarnybinės etikos komisiją", supra note,* 6: 86 punktas.
45 *Ibid.*, 87 punktas.
46 *Ibid.*, 89 punktas.
47 *Ibid.*, 91 punktas.
48 *Ibid.*, 93 punktas.
49 *Ibid.*, 94–96 punktai.
50 *Ibid.*, 99 punktas.

ir finansinę padėtį asmenims, kurie siekia tokios informacijos dėl su įstatymo tikslais visiškai nesusijusių priežasčių[51].

ESTT sutiko, kad siekis užkirsti kelią interesų konfliktui ir korupcijai viešajame sektoriuje buvo neginčytinai svarbus, tačiau vertinant, ar toks stiprus asmens privataus gyvenimo ir duomenų apsaugos ribojimas yra proporcingas siekiamam tikslui, reikia atsižvelgti į korupcijos mastą atskiros valstybės viešojoje tarnyboje, todėl nustatyta pusiausvyra valstybėse narėse gali skirtis. ESTT taip pat pabrėžė, kad vertinant reikia atsižvelgti ir į deklaruojančio asmens užimamas pareigas, pavaldumą, valdingų įgaliojimų apimtį[52].

Patikslinęs tai, ESTT konstatavo, kad didžiosios viešųjų lėšų gaunančios įstaigos vadovo privačių interesų deklaracijos duomenų paviešinimas internete yra neproporcinga priemonė, nes jos teigiamas poveikis nenusveria itin neigiamo jos poveikio asmenų teisei į privataus gyvenimo ir duomenų apsaugą, o teisės aktas nenumato apsaugos priemonių nuo galimo piktnaudžiavimo[53].

Tad skaidrumo teikiama nauda viešai skelbiant interesų deklaracijas gali leisti pateisinti reikalavimą šias deklaracijas viešinti, tačiau turi būti laikomasi duomenų kiekio mažinimo principo, be to, būtina atsižvelgti į deklaruojančio asmens vykdomas viešąsias funkcijas[54].

Antruoju klausimu VAAT teiravosi, ar galima laikyti, kad viešas duomenų, kurie netiesiogiai gali atskleisti fizinio asmens politines pažiūras, narystę profesinėse sąjungose ar lytinę orientaciją paskelbimas laikytinas specialių kategorijų asmens duomenų tvarkymu. Šis klausimas teismui kilo dėl to, kad tiek byloje taikoma direktyva, tiek vėliau įsigaliojęs Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas (toliau – BDAR) draudžia tvarkyti asmens duomenis, kurie atskleidžia asmens rasinę ar etninę kilmę, politines, religines ar filosofines pažiūras ir priklausymą profesinėms organizacijoms, taip pat duomenis apie fizinio asmens lytinį gyvenimą ir lytinę orientaciją[55]. Nors pagal Viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymą nebuvo reikalaujama nurodyti konkrečiai šių duomenų, tačiau reikalavimas viešinti sutuoktinio, partnerio ar sugyventinio deklaraciją nurodant jo vardą ir pavardę netiesiogiai sudarė galimybes gauti informaciją ir apie asmens lytinį gyvenimą ar jo lytinę orientaciją. Todėl VAAT norėjo sužinoti, ar tokius duomenis taip pat reikėtų priskirti prie specialių kategorijų asmens duomenų, kuriuos tvarkyti draudžiama pagal ES teisę.

Atsižvelgęs pirmiausia į siekį užtikrinti aukštą pagrindinių teisių ir asmens duomenų apsaugos lygį, ESTT aiškino jautrių duomenų sąvoką plačiai, patvirtinęs, kad jautrius duomenis atskleisti įgalinančių duomenų viešinimas taip pat laikytinas duomenų tvarkymu[56].

Teismo sprendimas šioje byloje iš esmės sutapo su Generalinio advokato Priit Pikamae išvada[57], kurioje galima rasti dar konkretesnio vertinimo pavyzdžių. Pvz., joje aiškiai įvardijama, kad asmenų vardo ir pavardės atskleidimas plačiajai visuomenei, taip pat artimų asmenų ar jam žinomų asmenų, dėl kurių gali kilti interesų konfliktas, nurodymas viršija tai, kas griežtai būtina, nes viešojo intereso tikslams pasiekti interesų deklaracijoje pakaktų tik bendrai nurodyti sutuoktinį, sugyventinį ar partnerį, susiejant jį su jų interesais dėl veiklos, prieš tai sumažinus duomenų kiekį, pasinaudoti pseudonimais[58]. Generalinio advokato nuomone, esant poreikiui rinkti informaciją apie per paskutinius metus gautas dovanas, jei jų vertė didesnė nei 150 eurų, ar reikalauti

51 *„OT prieš Vyriausiąją Tarnybinės etikos komisiją“, supra note,* 6: , 100–104 punktai.
52 *Ibid.*, 109–111 punktai.
53 *Ibid.*, 112–113 punktai.
54 *Ibid.*, 115 punktas.
55 1995 m. spalio 24 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 95/46/EB dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo, http://data.europa.eu/eli/dir/1995/46/oj, 8 str.1 d., Europos Parlamento ir Tarybos Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas 2016 (679) 9 str. 1 d.
56 *„OT prieš Vyriausiąją Tarnybinės etikos komisiją“, supra note,* 6: 121–128 punktai.
57 Generalinio advokato Priit Pikamae išvada byloje *OT prieš Vyriausiąją Tarnybinės etikos komisiją*, EU:C:2021:991.
58 *Ibid.*, 66, 67 punktai.

nurodyti detalią informaciją apie didesnės nei 3 000 eurų vertės sandorius, pakaktų reikalauti nurodyti dovanotojus ir sandorių šalis, nors to viešinti nederėtų.

Generalinis advokatas taip pat aiškiai pasisakė, kad neproporcinga taikyti tas pačias deklaracijų viešinimo taisykles įmonių, gavusių struktūrinių fondų paramą, vadovams kaip ir valstybės politikams, valstybės pareigūnams ir valstybės tarnautojams, teisėjams, akcinių bendrovių ir uždarųjų akcinių bendrovių, kurių akcijos, suteikiančios daugiau kaip pusę balsų, nuosavybės teise priklauso valstybei ar savivaldybei, vadovams, valstybės ar savivaldybės viešųjų įmonių valdybų nariams arba politinių partijų pirmininkams ir jų pavaduotojams, nes jų ryšys su visuomene yra gerokai silpnesnis, jie susiduria ir su mažesnėmis prielaidomis korupcijai ar interesų konfliktams[59].

Taigi *VTEK* byla aiškiai išsiskiria iš kitų ESTT sprendimų lietuviškose bylose tiek dėl to, kad ją nagrinėjo ESTT Didžioji kolegija, bet taip pat ir dėl to, kad joje aiškiai konstatuota, kad Lietuvoje seniai įtvirtintas viešųjų ir privačių deklaracijų viešinimo modelis neabejotinai buvo nesuderinamas su ES teise. Skirtingai nei prejudiciniai sprendimai kitose bylose, šis sprendimas reikalauja iš esmės reformuoti Lietuvoje jau įprastą skaidrumo sistemą deramai atsižvelgiant į poreikį tinkamai užtikrinti asmens duomenų apsaugą.

3. *MA* byla: hibridinė Baltarusijos ataka valdyta ir neleistinomis priemonėmis

Šioje byloje ESTT kritiškai įvertino Lietuvos teisės aktus, leidžiančius sulaikyti migrantus vien dėl to, kad šie į valstybės teritoriją pateko neteisėtai.

Byla kilo dėl liūdnai pagarsėjusių Baltarusijos priemonių skatinti migrantus į Europą vykti per jos teritoriją, neteisėtai kertant Lietuvos, Latvijos arba Lenkijos sienas. Dėl jų nuo 2021 m. pavasario ryškiai išaugo prieglobsčio prašytojų skaičiai[60]. Reaguodama į tai, 2021 m. liepos 2 d. Lietuvos Respublika paskelbė ekstremaliąją padėtį visoje teritorijoje[61], o 2021 m. rugpjūčio 10 d. priėmė užsieniečių teisinės padėties įstatymo (toliau – UTPĮ) pakeitimus, įtvirtinusius, kad kai valstybėje paskelbta karo padėtis, nepaprastoji padėtis, taip pat ekstremalioji situacija ar ekstremalusis įvykis dėl masinio užsieniečių antplūdžio, užsieniečiai prašymus suteikti prieglobstį galėtų pateikti tik pasienio kontrolės punktuose ar tranzito zonose Valstybės sienos apsaugos tarnybai, o jei asmuo atvykęs teisėtai – ir Migracijos departamentui[62]. Be to, numatyta, kad užsienietis gali būti sulaikytas vien dėl to, kad atvyko į šalį neteisėtai. Nepaprastoji padėtis dėl masinio migrantų antplūdžio paskelbta 2021 m. lapkričio 10 d.

MA, pareiškėjas LVAT apeliacine tvarka nagrinėjamoje byloje dėl jo sulaikymo teisėtumo, buvo vienas iš aptartomis aplinkybėmis iš Baltarusijos atvykusių asmenų. Lietuvoje jis buvo sulaikytas tol, kol bus priimtas sprendimas dėl jo teisinės padėties. Praėjus kelioms dienoms po to, kai Lenkijos institucijos jį perdavė Lietuvai, jis pateikė tarptautinės apsaugos prašymą, kurį sausio mėn. vėl pakartojo. Šis prašymas atmestas kaip nepriimtinas, nes pateiktas nesilaikant tokių prašymų pateikimo tvarkos, t. y. jis buvo pateiktas ne pasienio kontrolės punkte ar tranzito zonoje. Tad pagal naująjį reglamentavimą MA buvo laikomas atvykusiu į šalį neteisėtai ir tai buvo pagrindas jį sulaikyti remiantis UTPĮ 40 [17] str.

59 *Ibid.*, 71 punktas.

60 Žr. Laurynas Biekša ir Ilona Ivašauskaitė, „Lietuvos reakcija į prieglobsčio prašytojų antplūdį tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės kontekste“, iš *Lietuvos teisė: esminiai pokyčiai* (2021), 156–167. https://doi.org/10.13165/lt-21-01-15.

61 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 517 „Dėl valstybės lygio ekstremaliosios situacijos paskelbimo ir valstybės lygio ekstremaliosios situacijos operacijų vadovo paskyrimo“, TAR, 2021-07-03, Nr. 15235.

62 Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ Nr. IX-2206 67 straipsnio pakeitimo įstatymas Nr. XIV-515, TAR, 2021-08-11, Nr. 17359.

Tai, kad tokios priemonės yra nesuderinamos su ES teise, vargu ar kam nors kėlė abejonių dar prieš jas priimant, nes tiek asmenų sulaikymo klausimais, tiek ir procedūriniais prieglobsčio prašymo pateikimo aspektais ESTT praktika buvo gerai išplėtota[63]. Tačiau tai nebuvo didesnė kliūtis priimti aptartus teisinio reguliavimo pakeitimus nei Lietuvoje, nei Lenkijoje, o tokį sprendimą aiškiai lėmė klausimo politizavimas. Atitinkamai, kadangi teisiniu požiūriu klausimas buvo aiškus, LVAT taip pat neprivalėjo kreiptis dėl prejudicinio sprendimo, tačiau jis vis dėlto tai padarė paprašęs išaiškinti, ar aptarti teisės aktai yra suderinami su ES Prieglobsčio procedūrų[64] ir Priėmimo sąlygų direktyvomis[65].

Skubos tvarka priimtame prejudiciniame sprendime ESTT pripažino, kad tiek galimybė sulaikyti asmenį vien dėl to, kad jis pateko į valstybės teritoriją neteisėtai, tiek ir reikalavimas, kad prašymas dėl tarptautinės apsaugos būtų pateiktas tik konkrečioje vietoje, buvo nesuderinami su ES teise[66].

ESTT pažymėjo, kad teisė prašyti tarptautinės apsaugos valstybės narės teritorijoje turi būti užtikrinta tiek pasienyje, tiek ir tranzito zonose, net jei asmuo ten yra neteisėtai[67]. Nuo to priklauso galimybė pasinaudoti tarptautinės apsaugos suteikimo procedūra pagal Prieglobsčio procedūrų Direktyvą, taip pat ir ES Pagrindinių teisių chartijos 18 str. įtvirtintos teisės į prieglobstį veiksmingumas. Tad atsisakymas priimti prieglobsčio prašymą, jei šis pateikiamas ne nustatytose vietose, užkerta asmeniui galimybę pasinaudoti teise į prieglobstį[68].

Be to, ESTT konstatavo, kad tokio ribojimo negalima pateisinti grėsme viešajai tvarkai ar vidaus saugumui pagal SESV 72 str.[69], jei remiamasi bendra situacija, t. y. masiniu trečiųjų šalių piliečių antplūdžiu. ESTT taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad Prieglobsčio procedūrų direktyvoje įtvirtinta valstybių narių teisė taikyti specialias procedūras, kuriomis siekiama įvertinti tarptautinės apsaugos prašymų priimtinumą tais atvejais, kai prašytojo elgesys rodo, kad jo prašymas yra akivaizdžiai nepagrįstas arba juo piktnaudžiaujama, tad tokiu atveju nėra poreikio remtis SESV 72 str.[70]

Pasisakydamas dėl galimybės sulaikyti asmenį vien dėl to, kad jis į valstybės narės teritoriją atvyko neteisėtai, ESTT priminė, kad bet koks asmenų sulaikymas leidžiamas tik kiekvieną atvejį įvertinus individualiai ir tik tada, kai tai būtina, jei švelnesnio poveikio priemonės yra neefektyvios. ESTT taip pat priminė, kad Priėmimo sąlygų direktyvoje įtvirtintas galimas sulaikymo pagrindų sąrašas yra baigtinis, o neteisėtas buvimas valstybės narės teritorijoje nėra vienas iš jų[71].

Galiausiai, ESTT pabrėžė, kad esant masiniam užsieniečių antplūdžiui sprendimą sulaikyti asmenį valstybė gali grįsti nacionalinio saugumo ar viešosios tvarkos užtikrinimo pagrindais tik su sąlyga, kad realų, tuo metu esantį ir pakankamai didelį pavojų pagrindiniam visuomenės interesui arba jos vidaus ar išorės saugumui kelia konkretaus asmens individualus elgesys. Buvimo šalyje neteisėtumas savaime nerodo tokios grėsmės, nors neteisėtai esantis valstybėje asmuo gali būti laikomas ją keliančiu, jei nustatytos konkrečios asmens pavojingumą patvirtinančios

63 Biekša ir Ivašauskaitė, *supra note,* 60: 156–167.

64 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/32/ES dėl tarptautinės apsaugos suteikimo ir panaikinimo bendros tvarkos (OL L 180, 2013, p. 60).

65 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/33/ES, kuria nustatomos normos dėl tarptautinės apsaugos prašytojų priėmimo (OL L 180, 2013, p. 96).

66 *"M.A. prieš Valstybės sienos apsaugos tarnybą", supra note,* 7: 75, 93 punktai..

67 *Ibid.*, 63, 64 punktai.

68 *Ibid*.

69 *Ibid.*, 68–75 punktai. SESV 72 str. įtvirtinta: Ši antraštinė dalis neatleidžia valstybių narių nuo pareigos palaikyti viešąją tvarką ir užtikrinti vidaus saugumą.

70 *Ibid.*, 74 punktas.

71 *Ibid.*, 84–86 punktai.

aplinkybės[72].

Atsižvelgdamas į šį sprendimą LVAT konstatavo, kad sprendimas sulaikyti užsienietį buvo nepagrįstas[73].

Išvados

Apibendrinant 2022 m. svarbiausius ESTT sprendimus bylose pagal Lietuvos teismų prašymus, išskirtini šie reikšmingiausi ES teisės aiškinimo ir taikymo lietuviškose bylose aspektai:

1. ESTT dar kartą patvirtino, kad teisę kreiptis prejudicinio sprendimo dėl ES teisės taikymo ir aiškinimo turi ir Mokestinių ginčų komisija, t. y. nekvestionavęs šios institucijos teisės perduoti tokius prašymus ESTT ją netiesiogiai pripažino „teismu" SESV 267 str. prasme.
2. Kaip rodo *Baltic Master* byla, sėkmingos pareiškėjui bylos baigties neužtikrina nei jam palankus EŽTT sprendimas dėl teisės į teisingą teismą pažeidimą, nei palankus ES teisės išaiškinimas ESTT prejudiciniame sprendime. Nerimą kelia tai, kad nors LVAT sutiko atnaujinti bylą po EŽTT sprendimo ir kreiptis į ESTT dėl prejudicinio sprendimo toje byloje, galutinį sprendimą jis pagrindė nuostata, dėl kurios taikymo galimybės jis nesiteiravo. Dėl to, viena vertus, nėra visiškai aišku, kiek galimybė taikyti tą nuostatą buvo nagrinėta teisminio proceso metu ir ar pareiškėjas buvo deramai išklausytas dėl galimybės ją taikyti. Kita vertus, ESTT turi teisę atsisakyti nagrinėti prašymą priimti prejudicinį sprendimą, jei perduodamas klausimas neturėtų įtakos galutiniam bylos rezultatui[74]. Dėl to galima suabejoti, ar ESTT apskritai būtų sutikęs atsakinėti į LVAT perduotus klausimus, jei būtų žinojęs, kad galutinis rezultatas nuo jo atsakymo niekaip nepriklausys. Kadangi nacionaliniai teismai veikia kaip pirminė sąsaja tarp piliečių ir ES teismų, jų dialogas turėtų užtikrinti efektyvią ir daugialypę teisminę apsaugą[75], todėl naujas teisinio vertinimo posūkis tokioje byloje kaip ši neatrodo įtikinamai. Vis dėlto siekiant visapusiškai įvertinti šį sprendimą reikia detalesnės diskusijos nei tai leidžia šio straipsnio apimtis ir tikslai.
3. Prieglobsčio prašytojų teisių apimtis Lietuvoje išlieka itin politizuotas klausimas. Tad nors tarptautinis ir ES teisinis reglamentavimas yra gana stabilus ir gerai išplėtotas, nacionalinis teisinis reglamentavimas šioje srityje siaurinant prieglobsčio prašytojų teises gali keistis labai greitai, net jei yra aišku, kad priimami pakeitimai neatitinka ES teisės. Šio klausimo politinį jautrumą dar labiau pabrėžia aplinkybė, kad LVAT šioje byloje kreipėsi dėl prejudicinio sprendimo, nors ir neprivalėjo to daryti: ESTT sprendimas leido LVAT atsiriboti nuo atsakomybės už prieglobsčio prašytojui palankų sprendimą ir dėl to išvengti politinio nepasitenkinimo.
4. Atskirai reikėtų aptarti *VTEK* sprendimą ir jo pasekmes Lietuvos teisės sistemai. Šiame sprendime ESTT ne tik aiškiai įvardijo kriterijus, į kuriuos turėtų atsižvelgti teismas, vertinantis reikalavimo viešinti asmens duomenų proporcingumą, jis taip pat padarė aiškią išvadą, kad bylos aplinkybėmis jam neatrodė, kad buvo priimtina viešinti tokių asmenų, kaip pareiškėjas pagrindinėje byloje, duomenis. Nors sprendime tiesiogiai buvo vertinamas tik reikalavimas viešinti struktūrinių fondų paramą gavusių įmonių vadovų viešųjų ir privačių interesų deklaracijas, taikyta vertinimo logika rodo, kad poreikis reorganizuoti Lietuvoje jau įprastą deklaracijų

72 *M.A. prieš Valstybės sienos apsaugos tarnybą", supra note,* 7: 85–93 punktai.

73 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2022 m. liepos 28 d. sprendimas byloje A-1091-822/2022.

74 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2021 m. spalio 6 d. sprendimas byloje *Consorzio Italian Management, Catania Multiservizi*, C-561/19, EU:C:2021:799.

75 Marta Cartabia, „Europe and Rights: Taking Dialogue Seriously", *European Constitutional Law Review* 5, no. 1 (2009): 5, https://doi.org/10.1017/s1574019609000054; Tuomas Ojanen, „Making the Essence of Fundamental Rights Real: The Court of Justice of the European Union Clarifies the Structure of Fundamental Rights under the Charter", *European Constitutional Law Review* 12, no. 2 (2016): 318, https://doi.org/10.1017/s1574019616000225.

viešinimo teisinį reglamentavimą ir praktiką yra neišvengiamas. Tai reiškia, kad bus būtina atsisakyti šiuo metu Viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymo 10 str. įtvirtintos bendros taisyklės, kad deklaracijų duomenys yra vieši, išskyrus tuos atvejus, kai įstatymas numato kitaip, ir šią taisyklę pakeisti taisykle, kuri atitiktų ES duomenų apsaugos teisinį reglamentavimą, t. y. kad tik tie deklaracijų duomenys yra vieši, kurie yra būtini siekiant užtikrinti politinės sistemos skaidrumą.

5. *VTEK* sprendimas neturėtų reikšmingai paveikti galimybės viešinti deklaracijų asmenų, kurie turi didžiausią įtaką priimant sprendimus dėl viešųjų lėšų skirstymo. Vis dėlto ESTT sprendimas leidžia suprasti, kad net ir šie asmenys gali tikėtis, kad keisis nuostatos dėl reikalaujamos pateikti informacijos apie sudarytus sandorius, kurių vertė didesnė nei 3 000 eurų, taip pat šie duomenys nebeturėtų būti sistemingai viešinami. Galiausiai, turėtų būti nuasmeninti ir duomenys apie sutuoktinio / partnerio / sugyventinio ir jo / jos vaikų vardus ir pavardes.
6. Tai neeilinis sprendimas ne vien dėl to, kad jį priėmė Didžioji ESTT kolegija, tačiau ir dėl to, kad skirtingai nei paprastai, ESTT pateikė gana detalias gaires dėl toleruotinos asmens duomenų viešinimo apimties. ESTT dažniausiai vengia pasisakyti vertinimo klausimais, nes ESTT ir nacionalinius teismus sieja ne pavaldumo, o bendradarbiavimo santykiai, tad konkretus pasiūlytas vertinimas galėtų būti suprastas kaip tokiam bendradarbiavimui būdingos pusiausvyros pažeidimas.
7. Dar viena išskirtinė šio sprendimo ypatybė – dar iki tol, kol nusprendė kreiptis dėl prejudicinio sprendimo į ESTT, VAAT buvo kreipęsis į Konstitucinį Teismą su prašymu įvertinti Viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymo 10 str. dėl pareigos viešai skelbti su privačiais interesais susijusius duomenis konstitucingumą, tačiau Konstitucinis Teismas atsisakė šį klausimą nagrinėti konstatavęs, kad įvardytas straipsnis byloje buvo netaikytinas, nes teismas turėjo vertinti ne tai, ar deklaracija buvo teisėtai viešinama, o tai, ar jos nepateikęs asmuo nepažeidė įstatymo[76]. Sutikęs nagrinėti klausimą, ar Viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymas Konstitucijai neprieštarauja ta apimtimi, kuria jame nesureglamentuota viešųjų įstaigų vadovų deklaracijų teikimo tvarka, jis pripažino legislatyvinę omisiją[77].
8. Galima suabejoti, ar Konstitucinis Teismas ne pernelyg formaliai pažvelgė į klausimą, kiek aptariamoje byloje vertinimui, ar asmuo turėjo pareigą pateikti viešųjų ir privačių interesų deklaraciją, buvo reikšmingas viešinimo teisėtumo klausimas. Vis dėlto neginčytina yra tai, kad nors tiek Konstitucinis Teismas, tiek ir ESTT įžvelgė su žmogaus teisių apsauga nesuderinamų įstatymo nuostatų, Konstitucinio Teismo nutarimas aiškiai nublanksta prieš ES Teisingumo Teismo sprendimą tiek poveikiu, tiek ir požiūrio į žmogaus teisių apsaugą apimtimi. Tad šią bylą galima įsiminti kaip vieną iš konstitucinės reikšmės pavyzdžių, iliustruojančių ES pagrindinių teisių santykį su nacionaline konstitucine teise[78], šįkart ieškant pusiausvyros tarp asmens duomenų apsaugos ir viešojo intereso užkirsti kelią korupcijai. Tenka apgailestauti, kad byloje iškilusiu kertiniu asmens duomenų apsaugos klausimu Konstitucinis Teismas liko nuošaly.

76 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. rugsėjo 20 d. sprendimas, cituota pagal ESTT sprendimą VTEK byloje.

77 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. gruodžio 19 d. nutarimas, TAR, 2019-12-19, Nr. 20629.

78 Plačiau žr. Danutė Jočienė, „Tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiajai konstitucinei doktrinai“, *Kelyje su Konstitucija* (Vilniaus universiteto leidykla, 2022), 91–117, https://www.journals.vu.lt/open-series/article/view/29794.

2022 CJEU Preliminary Rulings in Cases Referred by Lithuanian Courts

Mykolas Romeris University Law School
International and EU Law Institute
Assoc. Prof. Loreta Šaltinytė
E-mail: losal@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-22-01-18

Summary. *This Article focuses on ten CJEU preliminary rulings under Article 267 of the TFEU in cases which were referred by Lithuanian courts. Seven of these cases were referred by the Lithuanian Supreme Administrative Court, while the Supreme Court of the Republic of Lithuania, the Vilnius district administrative court and the Tax dispute commission each referred one case.*

The two most important cases of 2022 concerned the protection of fundamental rights. The first was decided by the Grand Chamber of the CJEU, and concerned the publication of data from public and private interest declarations. The second case concerned the question of the legality of the detention of asylum seekers. On both occasions, the CJEU found that Lithuanian legal regulation was in conflict with EU law.

The Baltic Master case was also significant. This was referred to the CJEU by the Lithuanian Supreme Administrative Court in renewed proceedings after the finding of the European Court of Human Rights that Lithuania breached the right to fair procedure under Article 6 of the ECHR because of its failure to adequately justify refusal to refer the case to the CJEU for a preliminary ruling. Although the CJEU interpreted EU law in a manner which was in the interest of the company, the Lithuanian Supreme Administrative Court left the contested decision intact by invoking a different legal provision to justify the result in the case.

The purpose of this article is to assess the areas of legal regulation that call for improvement as identified by the CJEU in 2022.

Keywords: *references of Lithuanian courts for preliminary rulings, Article 267 of the TFEU, EU Charter of Fundamental Rights, data protection, the prevention of conflicts of interest and of corruption in the public sector, right to asylum under EU law, grounds for the detention of asylum seekers, deductions of input VAT, the determination of customs value.*